
Modele de analiză a riscului de insolvabilitate în instituțiile financiar-bancare

Prof. univ. dr. Constantin ANGHELACHE (*actincon@yahoo.com*)

Academia de Studii Economice din București / Universitatea „Artifex” din București

Drd. Andreea – Ioana MARINESCU (*marinescu.andreea.ioana@gmail.com*)

Academia de Studii Economice din București

Drd. Maria MIREA (*mirea_maria@yahoo.com*)

Academia de Studii Economice din București

Abstract

Riscul de insolvabilitate este unul care poate ridica mari probleme activității băncii și, mai ales, poate afecta obiectivul de profitabilitate stabilit de managementul instituției bancare. Insolvabilitatea este un aspect care privește deopotrivă banca, clienții băncii și piața bancară.

În acest articol, riscul de solvabilitate este tratat în această perspectivă, accentul fiind pus pe modul de analiză a insolvabilității, indicatorii utilizați și modul de interpretare. La acordarea creditelor, riscul de insolvabilitate este deopotrivă opozabil băncii sau clientului. Fiecare dintre cele două părți analizează riscul de insolvabilitate proprie dar și al partenerului de afaceri.

În continuare se prezintă elementele principale ale noțiunii de risc de insolvabilitate, se face o apreciere a condițiilor în care apare riscul bancar și apoi, după identificarea acestuia se prevăd elementele de studiu privind apariția posibilă a riscului bancar dar și asupra elementelor de strategie bancară, pentru a preveni și anula efectele fenomenului de insolvabilitate. Desigur, efectele de insolvabilitate sunt tratate mai mult prin prisma partenerului în afacerea respectivă întrucât acesta poate genera cauze suplimentare asupra strategiei de evoluție a băncii respective.

Cuvinte cheie: *insolvabilitate, grad de risc, Acordul Basel, capitalul băncii, indicatori de solvabilitate.*

Clasificarea JEL: *G24, G32*

Introducere

În acest articol, privind riscul de insolvabilitate, se evidențiază condițiile în care apare riscul, după ce acesta este definit în mod concret, se stabilesc măsurile de identificare, cuantificare pe baza cărora, în analize, să se întrevadă și măsurile de eliminare.

Riscul de insolvabilitate este prezentat ca un risc potențial care poate genera efecte degeneratoare în perspectivă. Înțelegem prin aceasta că în analiza

perspectivelor posibilei apariții a riscului de insolvabilitate (sau solvabilitate, este același lucru numai că punctul de tratare este puțin diferit) trebuie să plecăm de la aceea că în momentul T_0 să nu existe aceste elemente de risc dar ele să evolueze treptat în perioada următoare, în care se derulează acordul (acordurile) băncii încheiate cu clienții săi.

Insolvabilitatea este un risc de maximă importanță întrucât, dacă o mare parte a clienților intră sub incidența acestui risc, să limităm doar la credite, acestea devin neperformante. Și, conexat acestora, se pune problema, cât de serioase și precise sunt garanțiile bancare acoperitoare constituite de bancă la acordarea creditelor.

Se prezintă mecanismul de analiză a cauzelor care pot genera riscul de insolvabilitate și se concluzionează prin aceea că acestea trebuie identificate, bine cunoscute și, în consecință, să se întreprindă măsuri manageriale optime de identificare și lichidare a riscurilor bancare.

Literature review

Anghel (2015) analizează principalele riscuri bancare și metodele de gestionare a acestora. Gouriéroux, Héam și Monfor (2012) demonstrează existența și unicitatea echilibrului de lichidare, studiază consecințele șocurilor exogene asupra sistemului bancar și măsoară fenomenele de contagiune. Jiménez, Lopez and Saurina (2013) studiază rolul valorii francizei în limitarea riscului bancar. Elsinger, Lehar and Summer (2006) evaluează stabilitatea financiară sistemică a unui sistem bancar utilizând instrumente standard din managementul modern al riscurilor, în combinație cu un model de rețea de împrumuturi interbancare. Sokolov (2012) consideră că modelarea dinamică a riscurilor este mult mai proactivă, neignorând cauzalitatea în favoarea corelației. Anghel și colaboratorii (2016) au cercetat etapele parcurse de bancă în asumarea riscului și au efectuat un studiu privind evoluția creditelor neperformante în România. Anghelache și Anghel (2014) au analizat categoriile de riscuri cu care se confruntă atât instituția de credit cât și debitorul – persoană fizică sau juridică, precum și principalele modele de acoperire a acestora. Anghelache (2006) studiază metodele aplicate în procesul de luare a deciziilor economico-financiare. Anghelache, Bodo și Marinescu (2017) consideră că asimetria informației este sursa ineficienței economice, context în care au construit modele simple care să ilustreze esența și implicarea asimetriei informațiilor asupra procesului decizional. Sfetcu (2011) a studiat principalii indicatori utilizați în evaluarea situațiilor financiare ale clienților și gestiunii resurselor. Eeckhoudt, Coollier și Schlesinger (2005) au realizat o lucrare referitoare la deciziile economice și financiare cu risc. Hoenn (2008) abordează aspecte privind strategia de piață a băncilor în noul context al MIFID.

Metodologia cercetării, date, rezultate și discuții

• Aspecte generale

Managementul riscurilor este a componentă esențială în activitatea instituțiilor financiar-bancare, iar BNR în calitatea sa de organ de supraveghere a pieței financiar-bancare din România acordă o importanță semnificativă ca bancile să pună în aplicare mecanisme interne adecvate pentru măsurarea și administrarea riscurilor asociate activității derulate.

Riscul bancar poate fi definit ca un complex de factori care pot determina efecte negative în procesul de derulare a operațiunilor unei banci, și care prin complexitatea și interdependența lor pot cauza producerea unor rezultate contrare așteptărilor/planurilor sau și în caz extrem pot duce la declanșarea unor evenimente în lanț cu efecte dezastruoase pentru instituția respectivă.

În cele ce urmează vom analiza două dintre riscurile care trebuie să fie tratate de instituțiile financiare și care dacă nu sunt gestionate corespunzător, pot duce la falimentul instituției bancare respective.

Riscul de insolvabilitate sau riscul de creditare se referă la riscul asociat cu activitatea de creditare (una dintre funcțiile de bază a unei bănci) și se bazează pe riscul de nerambursare a creditelor acordate clienților, care este de fapt cea cu cele mai mari implicații directe în evoluția activelor băncii.

În același timp, riscul operațional, după unii autori sub acest nume colectiv, cuprinde toate riscurile care sunt asociate cu operațiunile și procesele specifice activității serviciilor financiar-bancare și includ toți factorii care contribuie la operarea acestora, tehnic, uman, procedural etc.

Având în vedere că riscul de insolvabilitate este unul dintre cei mai importanți factori pe care banca trebuie să aibă în vedere și ca banca să poată reacționa rapid la evenimente majore ce implică portofoliul de clienți, acest risc implică cel mai mare efort de analiză și urmărire a derulării creditelor. De aici rezultă că între cele două riscuri studiate există o legătură foarte stânsă. Pentru modelarea și urmărirea din aproape a procesului de creditare băncile utilizează din ce în ce mai multe și diversificate resurse în dorința lor de a cuprinde tot mai mulți factori și elemente cheie care să poată furniza un sistem de alertare (early warning system). Evoluțiile tehnologice permit utilizarea de resurse IT&C sofisticate de colectare și procesare a datelor, sunt din ce în ce mai multe persoane implicate în procesul de acordare și urmărire a creditării, procesele devin din ce în ce mai sofisticate și cuprinzătoare, astfel impactul factorilor de risc operațional asupra riscului de insolvabilitate este din ce în ce mai mare.

Riscul de insolvabilitate poate fi extrapolat prin riscul de recuperare, care apare după ce clientul a ajuns la imposibilitatea de rambursare. Deși

banca a luat măsuri asigurătorii pentru recuperarea împrumutului în caz de probleme de rambursare prin solicitarea de garanții din partea clienților, totuși există riscul ca aceste garanții să nu poată fi valorificate la valorile așteptate de bancă, altfel spus există riscul ca valoarea lor de piață în momentul vânzării să nu acopere datoria împrumutului. Diferența de preț poate avea în spate factori determinanți care au influențat ori evaluarea garanției la momentul inițial, dar și cele din momentul valorificării, toate acestea putând fi asociate cu elemente de risc operațional – de unde rezultă iar legătura strânsă dintre cei doi factori de risc studiați.

Importanța riscului de insolvabilitate în procesele bancare a fost considerat pentru prima dată în mod explicit de către prevederile acordului BASEL II, care au inclus riscul ca fiind un pilon principal pe lângă riscurile care erau asociate cu funcțiile de bază ale instituțiilor financiar bancare. Ulterior abordarea BASEL III a sofisticat modul de reprezentare a celor doi factori de risc studiați în articol și a extins această relație de interdependență dintre ei.

În cele ce urmează vom trece în revistă principalele elemente caracteristice riscului de insolvabilitate.

• Elemente ale riscului de insolvabilitate

Insolvabilitatea poate fi definită ca fiind incapacitatea pe termen lung a instituției financiar-bancare de a satisface angajamentele sale de plăți față de clienți, ce poate fi cauzat de o gestionare defectuoasă a unei crize de lichiditate.

Riscul de insolvabilitate se manifestă, în contextul în care unii clienți nu-și respectă obligațiile stipulate în contractele de credit la care s-au angajat în ceea ce privește rambursarea datoriilor la scadență, (aici nu luăm în considerație dacă aceștia chiar au probleme financiare, sau acționează fraudulos). În mod frecvent aceasta duce fie la o pierdere definitivă de capital, fie o recuperare parțială și întârziată, în urma acțiunii juridice a debitorilor. Ca atare, insolvabilitatea clienților va afecta în mod direct situația patrimonială a băncii și va perturba starea sa de lichiditate.

Putem considera riscul de insolvabilitate ca fiind situația în care banca nu dispune de fonduri proprii suficiente pentru absorbția pierderilor eventuale. Acest risc rezultă pe de-o parte, din suma totală a fondurilor proprii disponibile și pe de altă parte din riscurile ce se produc (risc de credit, de piață, de rată de schimb, etc.). Reglementarea prudențială fixează praguri minime pentru fondurile proprii în funcție de riscurile la care instituțiile bancare sunt expuse.

Definirea riscului de insolvabilitate este strâns legată de nivelul capitalurilor proprii. Altfel spus, putem considera că riscul de insolvabilitate este riscul de pierdere a fondurilor proprii ale băncilor. Reglementarea

prudențială a solvabilității băncii se referă la adecvarea fondurilor proprii la riscurile asumate, în cadrul cărora fondurile proprii sunt considerate ultimul garant al solvabilității în fața ansamblului riscurilor. În conformitate cu legislația bancară în vigoare, băncile sunt obligate să calculeze și să raporteze BNR nivelul indicatorilor de solvabilitate, care se determină prin două modalități distincte:

- indicatorul de solvabilitate, stabilit prin prima modalitate, se calculează ca un raport procentual între nivelul fondurilor proprii și expunerea netă (totalul activelor și elementelor din afara bilanțului, ponderate în funcție de gradul lor de risc). Acest indicator are nivelul minim acceptat de 12%;
- indicatorul de solvabilitate, stabilit după al doilea procedeu, care este calculat ca un raport procentual între capitalul propriu și expunerea netă, iar pentru acest indicator normele impun un nivel minim de 8%.

În legislația bancară națională, dar și în practica internațională au fost considerate în structurarea capitalului unei bănci ca fiind compus în două părți: capitalul propriu (de bază) compus din: capitalul social vărsat, prime de capital vărsate, profit reportat, rezerve legale, rezerva generală pentru riscul de credit; capitalul suplimentar care cuprinde: alte rezerve, rezerve din reevaluare, datorii subordonate, subvenții pentru investiții.

Normele BNR prevăd ponderarea activelor unei bănci în funcție de riscul asociat fiecărei categorii de active, după cum urmează:

- gradul de risc 0% - pentru numerar și valori din aur, metale și pietre prețioase; creanțe garantate de stat; creanțe garantate de bănci centrale din categoria „A” și „B”; creanțe garantate cu depozite colaterale, certificate de depozit, etc.;
- gradul de risc 20% - pentru creanțe garantate de BEI; creanțe garantate de administrațiile locale din România, creanțe garantate de bănci din România, creanțe;
- garantate de bănci și administrații locale din țări de categoria „A” și „B” și creanțe garantate de către bănci din țările din categoria „B”;
- gradul de risc 50% - pentru credite acordate persoanelor fizice și garantate prin ipotecă și pentru veniturile de primă (leasing financiar);
- gradul de risc 100% - pentru creanțe asupra administrațiilor centrale și băncilor din țările din categoria „B” cu excepția celor exprimate și finanțate în moneda națională a debitorului, creanțe asupra administrațiilor regionale sau locale din țările din categoria „B”, creanțe cu scadență mai mare de un an asupra băncilor din țările

din categoria „B”, creanțe asupra sectorului nebanca din categoria țărilor din categoria „A” sau „B” ori din România, imobilizări corporale și alte active.

Acordul Basel III introduce nevoia unei revizuirii a riscului de credit de contrapartidă (clienți și alte instituții financiare) și un indicator care reglementează gradul de îndatorare pentru băncile din țările membre ale Comitetului de la Basel. În sistemul bancar românesc rata de insolvabilitate s-a menținut la un nivel ridicat, de 19,1% în iunie 2016, iar tendința de a se renunța gradual la filtrele prudențiale în perioada implementării cerințelor suplimentare de capital aferente Basel III le va crește cu 20% anual. Acest fapt atestă o adecvare a capitalului la riscuri de creditare superioară multor țări din regiune.

Menționăm faptul că pachetul Basel III care reglementează accesul la activitatea financiar-bancară, supravegherea și regulile prudențiale aplicabile instituțiilor de credit se implementează gradual de la 1 ianuarie 2014 până la finele anului 2018.

Concluzii

Din studiul întreprins de autori se desprind o serie de concluzii teoretice cu efect și posibilitate de aplicare practică.

În primul rând este vorba de necesitatea luării în calcul în activitatea bancară a posibilității apariției riscurilor de insolvabilitate. Banca trebuie să aibă în vedere, în orice moment, lichiditățile clienților, modul de generare a profitului de către client și identificarea posibilă a elementelor care pot determina intrarea clientului în insolvabilitate.

A doua concluzie este că insolvabilitatea este potențială, ea putând apare pe parcurs din cauze diferite și din interpretări la fel de diferite. În felul acesta trebuie ca studiul clientului dar și clientul în același timp să vadă prin studiul asupra băncii, dacă există riscuri potențiale de acest gen. Banca își acoperă riscurile de insolvabilitate prin constituirea de garanții solide de către clienți, care să acopere nu numai principalul dar și costurile pe care le generează acordarea de credite. La rândul său, clientul trebuie să își prevadă, prin selecția agentului bancar utilizat care este gradul de risc al acestuia. În trecere fie spus, dacă ne gândim la perioada anilor ’90 și a primilor 5 ani după 2000, o serie de bănci au intrat în insolvență și apoi în faliment, producând mari daune clienților lor.

O altă concluzie teoretică este aceea că a cunoaște posibilitatea apariției riscurilor bancare trebuie să fie rezultatul unei analize profunde, efectuată de specialiști în domeniu. La nivelul băncilor există un astfel de compartiment care analizează fiecare client care solicită acordarea de credite sau alte operațiuni bancare.

Ultima concluzie ar fi aceea că insolvabilitatea , deși potențială ca risc, este posibil să apară și de aceea se impune monitorizarea permanentă a desfășurării contractelor de credit așa încât, în momentul în care apar elemente ce conduc la perspectiva insolvabilității, să se întreprindă măsuri în consecință.

Bibliografie

1. Anghel, M.G. (2015). *Analiză financiar-monetară*, Editura Economică, București
2. Anghel, M.G. et al. (2016). Analysis Model of credit Risk. *Romanian Statistical Review Supplement*, 5, 65-72
3. Anghelache, C., Bodo, G. and Marinescu, A.I. (2017). Asymmetric information in case of decision under risk. *Romanian Statistical Review, Supplement*, 1, 22-36
4. Anghelache, C. and Anghel, M.G. (2014). *Modelare economică. Concepte, teorie și studii de caz*, Editura Economică, București
5. Anghelache, C. (2006). *Metode cantitative utilizate în analizele financiar-bancare*, Editura Artifex, București
6. Eeckhoudt, L., Coolier, Ch. and Schlesinger, H. (2005). *Economic and financial decisions under risk*, Princeton University Press, New Jersey, USA
7. Elsinger, H., Lehar, A. and Summer, M. (2006). Risk Assessment for Banking Systems. *Management Science*, 52 (9), 1301 - 1314
8. Gouriéroux, C., Héam, J.C. and Monfor, A. (2012). Bilateral exposures and systemic solvency risk. *Canadian Journal of Economics*, 45 (4), 1273–1309
9. Hoenn, D. (2008). La stratégie des banques face aux marchés dans le contexte nouveau de la MIFID. *Revue d'Économie Financière*, 92, 121-128
10. Jiménez, G., Lopez, J. and Saurina, J. (2013). How does competition affect bank risk-taking?. *Journal of Financial Stability*, 9 (2), 185-195
11. Sfetcu, M. (2011). Indicatori de evaluarea situațiilor financiare ale clienților și gestiunii resurselor. *Revista Română de Statistică, Supliment*, Trim III, 82-89
12. Sokolov, Y. (2012). *Modeling risk in a dynamically changing world: from association to causation*, University Library of Munich, Germany in MPRA Paper